

ÁLMOK – HOGYAN ÉRTELMEZEM ŐKET FREUDI ÉS HEIDEGGERI MÓDON

Vajda Mihály

Elmesélem két álmomat, melyeket egy időben mindig újból és újból álmodtam. És megkísérlem őket pszichoanalitikusan és daseinanalitikusan értelmezni, interpretálni. Nem tudom, melyik szót használhatom itt. Csak azért hangsúlyozom ezt, mert tisztában vagyok vele, hogy én a Daseinanalitikai Egyesületben kakuktojás vagyok. Igaz, valamikor sokat olvastam Heideggert, s talán még arra is képes vagyok, hogy Heidegger Dasein (ittlét, jelenvaló-lét) elemzése alapján, s annak a néhány megjegyzésnek az alapján, melyet Heidegger a freudi pszichoanalízisről tett, kialakítsak egy elképzelést arról, miként közelíti meg – ez a szó biztosan jónak tűnik nekem –, saját és valamely szembekerülő egyén Dasein-jét. Mármost Heidegger. Freud szemében azt, hogy milyen vagyok...

Na, megállok egy pillanatra. Platon *Phaidros*ában, ez a címben megnevezett fiatal ember, megkérdezi Szókratészt, hogy vajon hisz-e abban a mítoszban, hogy Oreithüiát – valami királylány volt, vagy mi az ördög – onnan, ahol éppen állnak, az Ilisszosz partján egy szírtől elragadta Boreász midőn egy nimfával játszott. Erre az öreg azt válaszolja, hogy értelmezhetné éppenséggel a dolgot úgy, hogy... Csakhogy ebben az esetben az összes mítoszt és mítikus figurát át kellene értelmeznie (ma azt mondanám, hogy racionális magyarázatukat kellene adnia), erre viszont nem ér rá, mert csakis azt szeretné megtudni, hogy ő maga milyen ember, olyan, mint Tüphon (ez egy tüzet okádó szörnyeteg volt, Zeusz ráborította Etna hegyét, hogy megszabaduljanak tőle), vagy éppen valami galamblelkű jóember ... Szóval Szókratész nyomán szeretnénk kitalálni egy módszert, melynek segítségével eleget tehetünk a Delphoi jósda parancsának: *Gnóti seauton!* Sigmund Freud nekiáll analizálni bennünket – ha magunk sem mire sem jutottunk –, nekiáll megkeresni az okát annak, hogy éppen olyanok vagyunk, amilyenek; gondolom ugyanis, hogy Szókratész sem egyszerűen a jelen állapotára volt kíváncsi, hanem arra, hogy különböző és egymást váltó állapotai mögött milyen is az igazi énje. A pszichoanalitikus módszer jelen állapotunkat kauzálisan determinálnak tekinti múltbéli – és többnyire elfojtott – történések által.

Heidegger viszont azon az állásponton van, hogy ez a természettudományos, ok-okozati láncolatokat kereső módszer nem alkalmas az emberi lény megértésére, aki nem egyszerűen természet. N.B. az embernek ezt a kartéziánus meg-

közelítését nem Freud kritikusai vetették el először. Elég, ha Pascalt említtem, aki a természeti folyamatok magyarázatát illetően gond nélkül elfogadja Descartes-ot, de botránynak tekinti a mechanikus, oksági értelmezéseket, ha emberről van szó.

Ha viszont jelen állapotunkat nem vezethetjük le múltbéli eseményekből, ha Dasein-emet, mely mindig az enyém (Jemeinigkeit), nem értelmezhetem életutamat alapján – azt persze senki sem állítja, hogy a mindeddig velem történeteknek mai állapotomra semmi hatása nincsen, vagy ha valaki mégis ezt állítja, azt nem venném komolyan –, akkor meg kell próbálkoznunk a Dasein állapotának valamely más megközelítésével. Az sem elég, ha Heidegger nyomán abból indulok ki, hogy a Dasein In-der-Welt-Sein, s ezért egyszerűen világából kell megértenem. Világa természetesen hozzájárul ahhoz, amilyen, de a Dasein a maga világából sem vezethető le – mintha Marx ezt gondolta volna –, hiszen ez is egyfajta, talán komplexebb, de ismét csak kauzális értelmezés lenne. Radikálisan szembehelyezkedni az oksági magyarázatokkal, azaz a múltból s jelen környezetből való levezetéssel, majdhogya nem evidensen azt jelenti, hogy a Daseint a jövő felől értelmezem. Eddig a lecke, amit, jól vagy rosszul, megtanultam. Kérem szóljanak, ha rosszul. Most szóljanak! Ha azonban nagyjából jól, akkor felteszem magamnak a kérdést, vajon hogyan értelmezem álmaimat a jövő – s miféle jövő? – felől.

De nem húzom az időt. Lássuk az elején említett ismétlődő álmaimat. Két, nagyjából mindig újból és újból ugyanúgy álmodott álmomról van szó. Mindkettő máig is élénken él az emlékezetemben, az ismétlődés eredményeképpen már nem tudom elfelejteni őket. Az egyik: egy hegygerincen megyek. A gerinc elég meredeken emelkedik, sík környezete – mindkét oldalon sík vidék terül el – egyre távolodik, s minthogy a gerincen vezető út meglehetősen keskeny, óvatosan kell lépdelnem – lépdelnünk, nem mindig vagyok egyedül –, hogy le ne zuhanjak, zuhanjunk. Többnyire arra gondolok, hogy a kapaszkodás végén majd meglátom álmaim városát. Nem láttam meg egyszer sem. Egyetlen rémes variánsa volt az álmoknak: amikor felértünk a csúcsra, most már három oldalról vesz körül a „semmi”, apám hirtelen haptákba vágja magát, s vigyázállásban lelép a csúcsról.

A másik: egy nagyváros, ismeretlen házak, ismeretlen utcák, de valamiképpen meg vagyok győződve róla, hogy ez Budapest egy általam ismeretlen része. Ugyanakkor nagyon is furcsállom ezt a meggyőződésemet. Hiszen én minden részét ismerem Budapestnek, különösen az ilyen egyértelműen nagyvárosias részeket. De mégis – jön egy villamos, mindig a 17-es, felszállok rá, s hamarosan megérkezem a Kálvin-térre. Mindig oda.

Na, most nekiállok kőklerkedni. Megpróbálom kétféleképpen értelmezni a két álmot, egyszer a múlt felől, egyszer pedig a jövő felől. Magam is kétlem, hogy képes vagyok erre, de végül is megígértem, s ha nem tenném, minek az egész előadás?

Mit jelképez a hegygerinc? Mondjuk az életemet. Mást nem igen tudok elképzelni. Számos éjjelen tudattalanom végiggondolja, milyen nehéz feladat volt végigjárni életutamat, összes veszélyeivel, melyek egyre számosabbak. Pontosabban a helyzet egyre veszélyesebb, hiszen egyre mélyebbre zuhanok, ha lezuhanok. De dacolva veszélyekkel, feljutok a csúcsra. Apám talán azért ugrik le, mert figyelmeztetéseit mindig figyelmen kívül hagytam, s így egész igyekezete értelmetlen volt. Ellentétben az enyémmel. Hogy mit jelképez a csúcs? Hogy révbe értem? Gondolom. De mit lehet ezzel aztán kezdeni? Talán magamnak is le kellene ugranom, mi a fenét lehet kezdeni az élet csúcán, ahonnan most már csak visszaút van? – Remélem magatok is/remélem Önök is úgy látják, hogy ez egy freudiánus, kauzális magyarázat volt. De miképpen lehet ugyanezt heideggeriánusan értelmezni? Valahogy talán olyanformán, hogy bizony előrefutottam a halálhoz (apám megmutatta, hogy addig gyalogoltunk, míg most már csak a halál vár ránk), s onnan visszatekintve büszke lehetek magamra. Dacolva ezer veszéllyel sikerült szembenéznem a halállal. S mit látok ott (apám már meghalt)? Nem álmaim városát, hanem a semmit. Menj előre bátran, ne törődj semmi veszéllyel, nem érdemes, a végén úgyis csak a semmi vár ránk. Ott aztán, a semmi kapujában körül nézel, s nem szorongsz többé. Szinte szárnyra kapsz. Kár, hogy egyszer sem álmodtam, hogy a csúcson szárnyaim nőttek, s belerépültem a semmibe.

Már most lehet kiabálni, ha az eddigieket marhaságnak tartjátok/tartják; akkor abba is hagyom. Ha senki nem kiabál, megyek tovább a másik ismétlődő álomhoz. Egy városban vagyok, mint már említettem, pontosabban valami nagyvárosias környezetben; hogy az általam is ismert nagyvárosban, egészen pontosan életem alapszínterén, Budapesten, az a rövid villamos-út után majd kiderül. A pszichoanalitikusok, Freud bizonyára jelképnek tekintik az általam igen jól ismert város teljesen ismeretlen részét. Gondolom, Freud azt mondaná, hogy van életemnek – mert hát miről is lenne szó megint, ha nem az életemről? – egy éberén ismeretlen része, ami álomban előbújik a tudattalanból, s quasi szinte kényszeresen – ezért az ismétlődés – hozzá akarom kapcsolni életem ezen elfojtott részét a tudatoshoz. De hát miben különbözik az elfojtott városrész a jól ismerttől? Erre még csak-csak tudok válaszolni: ez a rész nyugodtabb, áttekinthetőbb, még azt is mondanám, hogy egységesebb. Oké. Ami tetszik, nem tetszik, azt kell, hogy jelentse: van egy kevésbé kaotikus, valahogy – most ezt mondom, remélem, tetszenek érteni, miről van szó – polgárabb, ajjaj, talán konformabb elem is bennem. Pontosabban: van bennem egy ilyen lélekrész, de mintha én ezt nem szeretném elfogadni. Az első adandó alkalommal felszállok a villamosra, hogy visszatérjek jól ismert világomba. De hiszen nem tudom, hová megy a villamos! A villamosra-szállás menekülés, de csak utólag derül ki, hogy a megszkottba: a kaotikusba, a nonkonformba.

A magyarázatot egészen plauzibilisnek érzem. De hol van itt a Heidegger által elvetendő kauzális elem? Persze ha arra is utalna valami az álomban, hogy

miért akarok én nonkonform lenni, miért akartam nonkonformmá válni – azt hiszem, sikerült – annak ellenére, hogy bennem van a konformitás, szimbolikusan: a zakó és nyakkendő lehetősége is, az más lenne. De semmi magyarázat. Vagy talán a 17-es – mindig 17-es – villamos-vonal lenne megfejtendő? Éppenséggel a Kálvin-tér? Fogalmam sincs, de nem is erőlködöm. Tegyük fel, hogy Freud Zsiga bácsi a mostani felvetésre igennel válaszol, s arra biztat, hogy igenis erőltessem meg magam. Honnan a 17-es villamos, miért a Kálvin tér? Meghallja ezt Heidegger, s csak legyint. Ugyan már Zsiga! Előbb-utóbb biztos kitálalsz valamit, de mire jó ez? Miért fontos ez? Nem veszed észre, hogy a Vajda Misut ez csak azért érdekli, mert tudja – tőled magadtól is, de éntőlem is –, hogy te kauzális magyarázatokra törekszel. Természettudós vagy. Engedd, hogy rám figyeljen! 17-es villamos, Kálvin tér? Mellékes mozzanatok. Azt kellene kiolvasnod ebből az álomból, amit Misu már ki is mondott, ha nem vetted volna észre, hogy még ha unja is a nonkonformokban egyre inkább eluralkodó zűrzavart, ezt így még nem mondta, de világos, hogy gondolja, nincs az a pénz, amiért ott maradna a rendezett város (lélek)-részben. Felugrik a villamosra, hogy eljusson akárhová, ahol jól érzi magát. Bármeddig él is, marad a nonkonformak világában.